

Zapiski.info

ИЗПИТИ

ЗА КАНДИДАТ-СТУДЕНТИ

Литература

12. клас

Христо

Смирненски

Гео Милев

Български език

Езикова

култура

Всичко тепърва предстои

Скъпи читатели,

На прага на новата учебна година сме. И вие – кандидат-студентите, и ние – екипът на интернет образователното списание „Изпити“. През този сезон ние отново ще бъдем близко до вас, за да ви помагаме в писането на домашни, в самоподготовката ви за контролни и класни работи.

В тази, втора поред, книжка нашият екип се е постарал да включи първите четирима автори от учебната програма по литература за 12. клас – Христо Смирненски, Гео Милев, Атанас Далчев, Елисавета Багряна, след като в книжка 1., която излезе през юни, публикувахме автори от 11. клас. Както по традиция, ще представим творчеството на всеки от изучаваните автори с най-малко две разработки. Така ще обхванем и максимално повече текстове за анализ, включени и в конспекта по български език и литература за кандидатстване в българските ВУЗ-ове.

За онези от вас, които ще кандидатстват не с изпит по българска литература, изискващ създаване на интерпретативно съчинение, а с решаване на езиков тест, в рубриката „Езикова култура“ ще намерите редовно по един примерен вариант по езикова култура. По регламент, той включва общо 4 задачи – за подчертаване на вярно изписаните думи, за правописна редакция на текст, за поставяне на пунктуационни знаци, без да се променят рамките на изреченията.

Разбира се, за да сверявате навреме отговорите си с верните, ще можете да си помагате с ключа на верните отговори, който се намира в края на списанието. Там са развити всички задачи по езикова култура, като за задачата за съставяне на аргументативен текст по поставена тема ние само ви даваме насоки за създаване на текста.

На страниците ще намерите и отделни правила по български език. В този брой продължаваме с отпечатването на публикацията върху раздел „Синтаксис“ и започваме с „Морфология“. Целта ни е накратко да ви припомним отделни неща, които ще ви бъдат полезни.

В списанието няма да забравим и писането на есе – сравнително нов жанр в българското училище, изучаването на който изисква постоянност и много упражнения. В този брой ви предлагаме две примерни есета, развити от ваши връстници.

В броя ще откриете и два теста, съставени по формата на матурата по български език и литература. Знаете, матурата е въведена като задължителна от тази учебна година и всички вие – независимо дали искате, или не – ще бъдете „подложени“ на нея.

Ще ви бъдем много благодарни, ако ни пишете с какво списание „Изпити“ би ви било полезно във вашата самоподготовка за зрелостните и кандидат-студентските изпити. Ние сме до вас! На добър час!

Йордан Гергов,
главен редактор

КНИЖНА БОРСА

За матура по литература

„Успешна матура стъпка по стъпка“ е заглавието, което Издателска къща „Кръгзор“ представя на всички кандидат-студенти, на които им предстоят конкурсни изпити по български език и литература във ВУЗ. Авторите – Андриана Матеева и Радка Кърлова, имат дългогодишен опит в създаването на подобни помагала по роден език и читателят спокойно може да се довери на техния професионализъм.

Книгата излиза в 3 части – стъпка по стъпка.

Искреното желание на авторите е с това учебно помагало българският ученик да усвои по-добре родното си слово. Книгата е ценен помощник и за зрелостниците, които ще държат задължителна държавна матура по български език и литература след 12. клас.

Автори: Андриана Матеева, Радка Кърлова

Обем: 176 стр.

Издател: ИК „Кръгзор“

Цена: 4.95 лв.

РЕДАКЦИЯ

Издател и главен редактор

Йордан ГЕРГОВ,
elpis@gbg.bg

Коректор

Мартин ЦАРЕВ,
editor@zapiski.info

Предпечат Йордан ГЕРГОВ

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Рубриката „Езикова култура“ има за цел да улесни кандидат-студентите при подготовката им за предстоящите конкурсни изпити в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Бургаския свободен университет, университета „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, Националната спортна академия – София, както и в други висши учебни заведения.

Във всеки брой на „Изпити“ ще публикуваме по един тест по езикова култура, изграден въз основа на утвърдения модел на конкурсните изпити в посочените учебни заведения. Материалите могат да бъдат използвани от всички наши читатели, защото езиковата култура е достояние на всеки българин, не само на студентите в едно или друго висше училище. Благодарение на тези упражнения вие ще затвърдите познанията си за роден език и ще пишете по-грамотно и отговорно.

Този тип тестове се състои от четири задачи.

Първата съдържа 60 думи, от които трябва да се подчертаят с права линия вярно написаните.

Втората задача представлява текст, в който съзнателно са допуснати граматически и правописни грешки. Необходимо е текстът да се препише, като се отстранят грешките.

При първа и втора задача те се отнасят до съвременните звукови закони (ятъв преглас, асимилация, редукция, елизия, метатеза и др.), членуване на съществителни и прилагателни имена от мъжки род, слято, полуслято и разделно писане, употреба на малки и главни букви, бройна форма и др.

Третата задача проверява доколко е усвоена пунктуационната норма на съвременния български книжовен език (СБКЕ). При преписването на текста трябва да се поставят пропуснатите препинателни знаци.

Характерът на **четвъртата задача** е творчески. Изисква се създаване на текст – при пълна жанрова свобода – по зададена тема. Текстът трябва да е завършен композиционно и стилистично единен, разсъжденията да са логични и задълбочени, да засягат максимално широк кръг от подвъпроси, свързани с темата.

Тестовите, които ще намирате на тази страница, могат да бъдат полезни в практиката и на преподавателите по български език и литература за улеснение в обучението на техните ученици.

Верните отговори ще откривате в „Ключ за верните отговори“ в края на списанието.

Желаем ви много успех и дано поне малка част от него се дължи на „Изпити“!

ЗАДАЧА 1.

Подчертайте с права линия вярно изписаните думи.

1. диригентът	31. Българска Народна банка
2. изяшните	32. безизкустност
3. лековерността	33. от време на време
4. гримирване	34. облекченна
5. избелял	35. триъон
6. облякан	36. масовка
7. невъзмутим	37. трима ученика
8. повсеместно	38. препъни камък
9. стажант редактор	39. текст разсъждение
10. тъолен	40. околорърсно
11. власник	41. ток шоу
12. очартавам	42. млечнобели
13. тичешката	43. вестникарски
14. вълнообразен	44. престъпността
15. италиянец	45. чернобял
16. трудеумък	46. по ербап
17. примълчавам	47. иззулен
18. дълбок	48. писател реалист
19. промоцирам	49. литературно-интерпретативно
20. попфолк	50. дябололизъм
21. Елин Пелиновски	51. натур философски
22. стихий	52. заместник главен-редактор
23. обуфна	53. поболяли
24. разсъдачен	54. рогозка
25. утешавам	55. антибактериялен
26. градинарът	56. логос
27. исдържан	57. зубар
28. девет-годишен	58. разлака
29. БГ-музика	59. интелегентен
30. очи череша	60. соммилиер

ЗАДАЧА 2.

Препишете изреченията, като отстраните граматическите и правописните грешки.

Някои религиозни общности се гледат на базата на отрицанието на личността и нейната собствена воля и желания в името на общото смирение и праведно служене на Бога. Средновековните манастирски общности имат такъв характер. В духа на Аскетизма монасите не само дисциплинират и ограничават телесните си потребности и удоволствия чрез постите, липсата на сексоален живот, молитвенните бдения и дори краткото време за одих, но и приживяват като върховно благо послошанието на правилата на общността заради извисяването на душите. Като членове на тази маньстирска общност духовните сложители са равни и еднакво поставени. Така например в християнския устав на Св. Бенедикт пише: „Не трябва да се прави разлика между хората в маньстира. Не трябва да бъде вазнасян благородният по рождение за сметка на този, които преди идването тук е бил роб.“ Влизайки в маньсти-

ра, новите монаси се освобождават от часната собственост. Първата монашеска клетва е свързана със обричането на лична бедност и равенство. Вещите от първа необходимост и припитанието стават обща грижа за всички. А тъмният и непредизвикателен цвят на религиозните одежди, уравновесеното и спокойно поведение, преведената и не забележима походка, пълната тишина и липсата на всякакви външни-индивидуални отличия са форми на монашеското уеднаквяване. Божите служители се оравняват дори по това, че предишните им имена се одхвърлят, защото в манъстирското пространство всички са братя и към всички се обръщат еднакво почитателно.

В манъстира новопостъпил е вече служител на Бога, а това означава преди всичко да служи на общността. Така равенството пред Бога се изразява в социалната сполтненост на манъстирската общност.

ЗАДАЧА 3.

Препишете текста. Поставете пропуснатите препинателни знаци, без да променят границите на изреченията.

Момчета или момичета ние всички получаваме нашата програма за живот по един и същи начин. Тази програма е записана във всяка клетка с 50 000 знака гените които от своя страна са разпределени в 46 „пръчици“ наречени хромозоми. Благодарение на електронния микроскоп учените са открили хромозомите, но все

зомите, но все още познават само някои от гените. Те все пак се надяват, че до 2010 г ще са изучили повечето от тях.

В едно семейство ние често си приличаме защото сме получили половината от гените си от своя баща, а другата половина от майка си. И въпреки това сме различни защото никога не можем да получим абсолютно същата половина гени като нашите братя или сестри освен ако не сме близнаци.

Нашите физически различия се дължат на това, че гените на всеки от нас са различни и се комбинират произволно. Сини или кафяви очи руса или кестенява коса, прав или чип нос тези белези както и много други са наследени от родителите, та дори от бабите и дядовците ни. Някои гени са причината за т нар. „наследствени“ болести. Други пък се комбинират зле и това предизвиква недъзи.

Нашето развитие и формиране обаче е много по-сложен процес. Да говорим и пишем, да мислим, да спортуваме или да работим всичко това научаваме след раждането си. Нашите родители и възпитатели имат важна и неизменна роля за адаптацията ни към света в който живеем. Училището, съседите, приятелите всички около нас допринасят за развитието ни и затова ние хората сме толкова еднакви, а същевременно и така различни.

ЗАДАЧА 4.

Създайте писмен текст в рамките на 2–3 листа.

Димитрина Славейкова

Революцията в поезията на Христо Смирненски

(Интерпретативно съчинение)

Епохата, в която Смирненски израства като поет, е изпълнена с кървави сблъсъци, революционни сътресения, войнишки бунтове. В края на 1917 г. „от руските поля, далеч до Атлантика, отекват залповете на Аврора“. В историята на човечеството се появява нещо ново. Тази „пламенност“ на епохата, наречена по-късно от Вапцаров „кипяща, стоманна епоха, / препускаща лудо напред“, е резултат от пробуждането на „стохилядните роби“, а огнеструйната поезия на Смирненски е запалена от глухия дотогава тътен на социалното страдание, сграбило „милиони души, непознати, нечути“.

Революциите в Русия, Унгария, Германия, Войнишкото въстание у нас създават висок борбен градус в цяла Европа. Промяната е не само в общест-

веното битие, но и в поведението, и мисленето на отделния човек, в светоусещането на творците. И у нас се носи „озонът“ на новото, което чака чувствителните сетива на таланта, за да придобие плът и кръв чрез мелодията на словото. Литературният калейдоскоп по това време е не по-малко пъстр на събития, богат на идеи и внушения от обществения живот (Белински казва, че изкуството е поетическо пресъздаване на обществения живот). Бурите на епохата са разнесли вече мириса на Вазовия „Люляк“, върху небосклона на символизма угасват такива светили като Яворов, Дебелянов, Димитър Бояджиев. Единствено Гео Милев полага усилия да запази от пълна разруха „замъка“ на авангардното изкуство и успява, защото в центъра на своята творческа Вселена поставя Народа.

Затова и в статията „Поезията на младите“ големият поет и мислител на 20-те години пише: „*Порано литературната работа беше обкръжена от недостъпния ореол на едно голямо страхопочитание. Защото беше борба за идеал и съвършенство*“ (Гео Милев). Талантливият творец долавя най-същественото от новото време – създава се нова литература, тъй като действителността предлага нов идеал. Модерните идеи, свързани с битието на човека, с промяната на ценностната система, дотолкова увличат творците, че наред с пролетарските поети Георги Кирков и Димитър Полянов даже един Кирил Христов, известен като най-големият хедонист, пише стихотворение на тази тема – „*Върти лопатите, върти*“.

Нов лирически герой възмъжава в творчеството на Смирненски, нови естетически ценности заменят старото и ретроградното. Борецът за социална правда е новият Сизиф (от едноименната творба на Яворов), който е осъзнал вече своите сили. Подготвяла се дълго за тържеството на правдата, често само споменавана (в творбите на Яворов – „Арменци“ и „Заточеници“; Дебелянов – „Светла вяра“ и „Кръстопът на бъдещето“; Димитър Полянов – „Рождението на пролетария“), идеята за борба достига истинския си естетически връх в поезията на Смирненски. При него, „*слънчевото дете на българската поезия*“, революционният патос достига романтично-мажорната си кулминация, заради което Георги Бакалов възкликва: „*На улицата на пролетарската поезия настъпва празничен ден... Ураганът на борбата търси форми на поетическо възпяване с нови изразни средства и го намира в тази стихосбирка на младия пролетарски поет.*“ (Из рецензията към стихосбирката „Да бъде ден“)

Новите естетически критерии премахват основата на едно огромно противоречие в литературата от по-стар тип – противопоставянето на твореца – самотник и народа; на индивида и колектива. В естетическата система на Смирненски се съчетават и допълват две основни начала – противопоставени и взаимно отричащи се. Сложно се преплитат трагичното и оптимистичното, реалистичното и романтичното, обикновеното противостои на грандиозното и възвишеното, митичните образи са противопоставени на земни, изпълнени с трептяща реалност и динамика. Смирненски си служи с богата образност, типична за символизма, постига алегорична релефност в пространствените решения, изобразени като величествен двубой със старото.

В темата за революцията най-характерното за Смирненски е романтичният екстаз на възображението, на който само Ботев му съперничи. Всички творби от този цикъл и конкретно посветените на революцията в Русия („Червените ескадрони“, „Москва“, „Северният Спартак“, „Руският Прометей“, „Три години“, „Северно сияние“) са вдъхновен

израз на дълго натрупваната и отприщена емоционално-естетическа енергия. Най-силното при тях като художествен ефект е осъществената идейна функционалност на публицистичното. И благодарение на романтичния размах, извисяващ идеята, словосъчетанията и изразите, които иначе без колебание можем да отнесем към „*вестникарско-пропагандното клише*“ (проф. Здравко Чолаков), тук звучат с поетична автентичност:

Ах, летете, ескадрони! В устрема ви милиони погледи са приковани със надежда и любов. Свил десницата корава, целий свят се днес изправя стреснат, трогнат, очарован от победния ви зов.

Чрез ярки ефекти от алитерации (сонорните съгласни л, м, р, н), асонанси (и, е), вътрешно римуване (ера–вера; птици–орлици; ескадрони–милиони) той рисува батални сцени на висотата на Ботев и Вазов, а в прозата – на Йовков.

Кон изправя се, изцвили и отронил сетни сили, грохне мъртъв на земята някой воин поразен. В миг уплашен стира коня, но наново той догоня стъпките на ескадрона, в обичий прилив устремен.

И развели буйни гриви, над пожънатите ниви, като вихър отминават ескадрон след ескадрон. Под копитата извива прах на облачета сиви и премрежва с бронзов блясък огнения хоризонт.

Одата „Червените ескадрони“ е пример за осъществено единство на съдържание и поетическа идея – символистичните изразни средства са подчинени на революционното светоусещане на автора, защото социалната борба осмисля битието на патриота и интернационалиста Смирненски, предопределя тематиката на творчеството му. Метафори, рими, ритъм, алитерации, образно-емоционалната и стилистична структура са свързани с вечния стремеж на човека, с устрема му към

възцарете вечна обич, вечна правда над света.

Творецът разкрива нравствения идеал на борците, патетичното утвърждаване на революцията преминава в призив за разрушаване на морално обезличения стар свят – обречения на разруха „*древен замък*“. Близостта с пламенната Ботева лирика е естествена, защото емоционалното ядро на всеки революционен порив е наличието на поляризираната чувствителна драма омраза–любов, и за да осъществят своя копнеж за вечната правда, борците трябва да последват Ботевия пример.

вий слезнете от конете и земята целунете.

Новия герой Смирненски вижда не в отделната личност, а в революционната маса и затова естетизира тълпата (за разлика от Гео Милев, който я вулгаризира), рисува нейния героизъм с внушителни метафори и хиперболи. Той искрено съчувства на страдащите жертви на града – босоногите деца, малката цветарка, уличната жена, умиращата тютюноработничка, стария музикант, но болката им става подтик за откриване на борбата като изход, за осмисляне на жертвоготовността, за оптимизъм и бунт, непостижим за отделния човек. Ето защо поетът подхожда с неповторима възторженост към обречените се на идеята за справедливост и човечност, чиито личностни подвизи създават всеобщия, колективния героизъм.

Заради „равенство, братство, свобода“, заради „живот свободен нов“, на щастие и радост, на братство и любов, заради страстната жажда „да бъде ден!“ Смирненски отразява себеотрицанието на борците (въстаналите римски гладиатори, комунарите в Париж, Спартакистите в Берлин, обединените в „огненото сърце“ на Москва).

В българската поезия, която най-често се осъществява под знака на земята, творецът въвежда за първи път символиката на светлината, на динамично преобразяващата се стихия на огъня: „пламък“, „вулкан“, „блясъци“, „зора“, „лъчи“, „реки огнеструйни“, „червени вълни“, „дъжд от искри“, „огнедишащи рози“, „лъчите на нова зора“. А Москва – градът, запалил искрата, възпламенил пожарите за добър живот – в творчеството на Смирненски е възпяние на естетизираната от поета солидарност.

... и с ясна пурпурна усмивка бдиш...

.....
събра на цялата земя и радостта,
и бурната печал!...

Творецът долавя неминуемостта на бунта и без сам да дочаква революцията у нас, става певец на борбата и мечтата за нея. И това именно е светлата радост, избликът на „свещен гняв“ на пролетарското „нежнo“ сърце („Пролетно писмо“). Централният образ на светлината, който олицетворява сиянието на борбата, Смирненски разгърнато мотивира чрез античния мит за Прометей. Митичният герой е похитителят на огъня, метежникът срещу претъпнатата власт на боговете („Руският Прометей“). Но „хладните вериги на глада“ не са в състояние да сломят „духа на новия Прометей“, пръскащ „пурпурни огънове / от полюс до полюс“. Пълна с вну-

Христо Смирненски

шение е контрастната символика на грамадния фар на свободата, запален с размаха на „дързост непозната“, понесените в злокобен смъртен поход черни птици:

... и белий сняг на недогледни стени

обагри кървава роса.

(„Руският Прометей“)

„Три години“ завършва този своеобразен цикъл, посветен на революцията в Русия. То носи патоса на равносметката. Тук тонът е отново тържествено приповдигнат, но патосът не притежава от екстазната мажорност на „Червените ескадрони“ и „Москва“. Внушението разчи-

та повече на символната обобщеност, отколкото на прякото акцентуване върху реалиите. „Три години“ въздейства преди всичко с една символно-афористична обобщеност на мисълта, която придава на патоса повече дълбочина и проникновеност:

Москва изправя каменно чело
с венец от нарциси и тръне
и в бурния и поглед тъне
загадката на светлото дело.

Смирненски прави новаторски принос и по отношение на един жанр, който има богата традиция в родната поезия – одата. Вазов с „Епопея на забравените“ дава, така да се каже, официален статут на жанра в поезията ни. Смирненски също има своята „епопея“ – посвещения на съвременни нему крупни дейци на революцията – Карл Либкнехт, Роза Люксембург. Тук ще отнесем и одата на един от видните парижки комунари – „Смъртта на Делеклюз“.

Смирненски подобно на Вазов също открива най-ефикасния „ключ“ към пълноценния естетически смисъл на одата – синтеза лирично-епично. Вазов в така отчетливо композираните свои оди – посвещения на възрожденци, търси синтеза изобщо на национално героичното във върховете му измерения. Смирненски търси общочовешкия смисъл на социалната революция – ето защо той няма вкус към подробното на места жизнеописание, което е характерно за „Епопеята“ на великия му предходник. В одическото възпяване на революционния подвиг Смирненски показва преди всичко общочовешкия му резонанс. Затова ни внушава образа на бореца революционер в неговите монументални, всесветски мащаби – оттук и тази мажорно-величествена тръпка в стиха. За Смирненски

Йохан е класическа революционна пиеса, спектакъл на гордия революционен протест срещу политическия и социалния гнет. Тук – както в „Червените ескадрони“ – умението на Смирненски да изобразява батални сцени е най-блестящо изявено. Съзнанието ни запазва тези стихове като нещо съкровено и скъпо редом със стиховете от „Септември“, „Хаджи Димитър“, „Кочо“:

*На барикадата Йохан е сам.
В предсмъртен стон старикът белобрад,
оплискан в кръв, повдига се едвам.
Съзрял хусарите през дим и плам,
креци, издъхвайки: „Назад! Назад!“*

И пак характерното за Смирненски „рамкиране“ на конкретно-изобразителното внушение. Но в „Йохан“ „рамката“ е с нова естетическа функция – различна от срещаната вече с романтично-патетично предназначение. Тук с великолепна деликатност е вплетен интимно-лиричен детайл, рефреново звучащ – тръпно очакващата герою жена, – който всъщност носи атмосферата на автентична човечност в революционния подвиг. Без нея стихотворението би изгубило основното. Тъкмо с тая тъй дискретно внушена дълбоко човешка драма „Йохан“ се откроява като ода с най-силно изявен хуманен патос.

Наред със своите космически измерения, пространство и време съществуват в поезията на Смирненски и в своите конкретни обществени измерения, съществуват като пространство и време на конкретния революционен метеж.

Има едно стихотворение на Смирненски, което в годините на борбата се превръща в песен – „Ний“. Това стихотворение показва пътя, изминат в нашата поезия от гордия, самотен и трагичен протест до съзнанието за „ний“, от самотната бунтуваща се личност до онова „ний“, където човекът маса е не само в конфликт с живота, но и в „единство със света, със земята“, където и народът не е „той“, а „ние“, единство от субект и обект, от поет и действителност, поет и маса.

Както всички образи в поезията на Смирненски, така и образът на „ние“ е драматична, сложна, а не едноцветна, еднолинейна представа. Носител на историческата драма, на историческите контрасти, понятието „народ“ е отново в процес, в „ставане“, разкриването чрез контрасти, които раждат драматичното единство на образа:

*Ний всички сме деца на майката земя,
но чужда е за нас кърмящата и гръд...*

Магията на превъплъщаването, на внезапната трансформация, творческо-преобразувателния поглед на Смирненски с най-голяма пълнота и сила се усеща в стиховете за улицата, града и тълпата. В двете тематично близки стихотворения „Улицата“

Йохан е класическа революционна пиеса, спектакъл на гордия революционен протест срещу политическия и социалния гнет. Тук – както в „Червените ескадрони“ – умението на Смирненски да изобразява батални сцени е най-блестящо изявено. Съзнанието ни запазва тези стихове като нещо съкровено и скъпо редом със стиховете от „Септември“, „Хаджи Димитър“, „Кочо“:

*На барикадата Йохан е сам.
В предсмъртен стон старикът белобрад,
оплискан в кръв, повдига се едвам.
Съзрял хусарите през дим и плам,
креци, издъхвайки: „Назад! Назад!“*

И пак характерното за Смирненски „рамкиране“ на конкретно-изобразителното внушение. Но в „Йохан“ „рамката“ е с нова естетическа функция – различна от срещаната вече с романтично-патетично предназначение. Тук с великолепна деликатност е вплетен интимно-лиричен детайл, рефреново звучащ – тръпно очакващата герою жена, – който всъщност носи атмосферата на автентична човечност в революционния подвиг. Без нея стихотворението би изгубило основното. Тъкмо с тая тъй дискретно внушена дълбоко човешка драма „Йохан“ се откроява като ода с най-силно изявен хуманен патос.

Наред със своите космически измерения, пространство и време съществуват в поезията на Смирненски и в своите конкретни обществени измерения, съществуват като пространство и време на конкретния революционен метеж.

Има едно стихотворение на Смирненски, което в годините на борбата се превръща в песен – „Ний“. Това стихотворение показва пътя, изминат в нашата поезия от гордия, самотен и трагичен протест до съзнанието за „ний“, от самотната бунтуваща се личност до онова „ний“, където човекът маса е не само в конфликт с живота, но и в „единство със света, със земята“, където и народът не е „той“, а „ние“, единство от субект и обект, от поет и действителност, поет и маса.

Както всички образи в поезията на Смирненски, така и образът на „ние“ е драматична, сложна, а не едноцветна, еднолинейна представа. Носител на историческата драма, на историческите контрасти, понятието „народ“ е отново в процес, в „ставане“, разкриването чрез контрасти, които раждат драматичното единство на образа:

*Ний всички сме деца на майката земя,
но чужда е за нас кърмящата и гръд...*

Магията на превъплъщаването, на внезапната трансформация, творческо-преобразувателния поглед на Смирненски с най-голяма пълнота и сила се усеща в стиховете за улицата, града и тълпата. В двете тематично близки стихотворения „Улицата“

и „Това е улицата“ основен момент е преображението, художествената трансформация, резкият скок, при който се извършва „ставането“, преминаването от едно качество в друго.

Стихотворението „Да бъде ден!“ предлага основния лайтмотив в поезията на Смирненски. „Да бъде ден!“ – това не е само революционен призив, а категорически императив, волево-емоционално отношение към света, действена позиция спрямо живота. В светлината на този категоричен императив е даден и образът на тълпите. Един романтичен образ има своето реално историческо основание в извършващото се, фактическо, реално съществуващо, реално и присъстващо движение на революционните народни маси.

*В тълпите омълчана е буря незайна
степенно е слънцето в тях.*

.....
*тълпите е скрита душата велика –
душата на новия свят.*

В духа на съвременната световна литература стихотворението „Юноша“ е едно питане към живота, един въпрос към себе си, човека и времето, въпрос, който със своята драматична величавост издига човешкото съзнание до крайния предел, до водораздела на смисъла и безсмислието, на категоричното осъзнаване и нищото; въпрос, който със своята съдбовност и категоричност определя стойността и мащабността на самия отговор.

Първата и последната строфа определят структурата на творбата:

*Аз не зная защо съм на този свят роден,
не попитах защо ще умра,
тук дойдох за пленен и от сивия ден,
и от цветната майска зора.*

.....
*И тогава – залюбен в тълпите, пленен
от лъчите на нова зора –
без да питам защо съм на този свят роден,*

аз ще знам за какво да умра.

По строеж и основна идея стихотворението е близо до „Писмо“ на Вапцаров. В контрапунктния строеж на творбата (вяра–безверие–качествено нова синтеза на вярата) лежи изнасянето на социалния конфликт, до мащаба на въпроси, генерални за човешката личност. Решавайки конкретния проблем за вътрешните аспекти на човешкото съзнание, за „мъдростта“ на поколението, Смирненски решава въпроса за духовната пълноценност на личността.

„Юноша“ е философската изповед на човека от тая епоха. В него е отразен един нов тип движение, не по-малко сложен, не по-малко противоречив, отколкото пътуването към слънцето, към утрешния ден и към „бленувани земи“, не по-малко драматичен, защото в него участва цялостната личност, изправена пред проблема за своето място в живота, за пълната си човешка реализация. В това пътуване към себе си и към света, пътуване към самопознанието и към максималното осмисляне на личността пред битието, героят на Смирненски е отново между полюсни точки – между вяра и безверие, между наивна вяра и горчиво познание, между начален романтичен полет и крайната точка на своето духовно пътуване. От първата строфа до последната е извървян дълъг път. През тоя път се е извършила трансформацията на вярата, на съзнанието на личността.

Поезията на Смирненски е връхното начало на процес, който ще се развива и конкретизира исторически в развитието на пролетарската поезия през 30-те и 40-те години – процесът на навлизане на бъдещето в настоящето. Преди да добие своите конкретни, предметно-битови, реалистични форми, отношението човек–бъдеще вече е променило своите абстрактно-идейни очертания, станало е жив процес на настоящето, качество на човешката душевност.

Жанета Станева

Социалното страдание в поезията на Смирненски

(Интерпретативно съчинение)

Епохата, в която Смирненски израства като поет, е изпълнена с кървави сблъсъци, революционни сътресения, войнишки бунтове. В края на 1917 г. „от руските поля, далеч до Атлантика,

отекват залповете на Аврора“. В историята на човечеството се появява нещо ново. Тази „пламенност“ на епохата, наречена по-късно от Вапцаров „кипяща, стоманна епоха, / препускаща лудо нап-

ред“, е резултат от пробуждането на „стохиядните роби“, а огнеструйната поезия на Смирненски е запалена от глухия дотогава тътен на социалното страдание, сграбило „милиони души, непознати, нечути“.

Мъчителният живот на обикновения човек, пленник на зла орис съществува още в поезията на Ботев:

... кръстът е забит във живо тело,
ръжда разяда глогани кости...,

(„Елегия“)

при Яворов:

Недей дочаква и зори,
върви ори, ори, ори...,

Къщата на Смирненски

(„На нивата“)

в прозата на първомайстора на късия разказ Елин Пелин: „Сиромашията е крива...“ („Край воденицата“), в новата, правеща своите първи стъпки пролетарска поезия на Димитър Полянов, Георги Киров.

Наред с тях в нашата литература още мощно присъства символизмът. Но ускореното обществено развитие у нас отрежда твърде кратко присъствие на този художествен метод в нашата литература. И затова не друг, а ерудитът Гео Милев е безпощаден в оценката си, споделена в статията „Поезията на младите“: „Това е поезия, която не говори нищо, със своята монотонност приспива и не тревожи читателя.“

На Христо Смирненски се пада историческата мисия да отбележи края на тази обезкървена и заляняла поезия (отново се опираме на Гео Милев, който определя символистичната стихосбирка на Николай Лилиев „Лунни петна“ като безсмислен анахронизъм), да създаде нова по дух и съдържание литература; с нов лирически герой, носител на нов естетически идеал. Една от големите заслуги на поета е, че той съумява, пръв измежду своите съвременници естетически да материализира този нов идеал на епохата. Той постига това, което прави Христо Ботев през 70-те години на миналия век – да извае образа на героя на националноосвободителното движение, когото петвековните борби с поробителя формират в съзнанието на хората. Затова казваме, че Смирненски, подобно на Бо-

тев и Вазов, става създател на нови идейно-естетически ценности, преломни за художественото възприятие. „Слънчевото дете“ на българската поезия в рамките на стегнатата от символизма система извършва скок, инверсия, която подкопава устоите му като метод. Подобно на други поети от това десетилетие Смирненски използва възможностите на символизма, за да изрази новата социална чувствителност, класовата принадлежност на лирически герой, така както се изразяват Александър Блок, Ендре Ади, Валери Брюсов.

Като всеки новатор обаче Смирненски не само отрича и руши остарелите възгледи и представи – той ги преосмисля, влага ново съдържание в традиционното естетическо наследство.

В идеята на поета за човека изкрystalизира схващането, че хората са равни, че те не бива да се разделят според класовите предразсъдъци, че има една естествена правда, но тя е нарушена от социалният потисник. Затова поетът известява:

Ний всички сме деца на майката земя.

Така се дава универсалност на представата и тя вече не е реакция на страдащата личност, а закономерно поетическо изследване – обобщение на състоянието на обществото, на неговите противоречия и решения. Затова и първия си естетически „пробив“ в изобразяването на социалното страдание поетът извършва с художественото си виждане на улицата и тълпите. Сам поетът идва от пролетарския Ючбунар – неизчерпаемия резерв на работническата класа. Точно тук, сред пъстротата и шума на столичната тълпа, Смирненски долавя пулса на страданието, истинския живот на масите. За него улицата не е нещо застинало, неподвижен интериор на градския пейзаж, а тъкмо обратното – цялата е изтъкана от ритъм и движение, от багри и звуци – тя е отрицание на застой. Смирненски открива в прозаичната и презряна от салонните естети улица обект за вдъхновение.

За разлика от творбите на символистите, в които лирическият герой и тълпата са две антагонистични величини, отчуждени и далечни, в лириката на Смирненски общото страдание определя лирически герой като частица от тълпата, заредена с

болка и бури, носеща в себе си копнеж по нещо ново:

*През делничните утрини, когато
ридаят в хор фабричните тръби,
тя стене глухо в болката си свята,
познала горестите на тълпата
и бурята на утрешни борби.*

(„Улицата“)

Поезията на Смирненски е стонът на социално обезправените, на „хилядите души разбити в големия град“. Сред студената красота на урбанистичния пейзаж, познат вече от „Спи градът“ и сонета „Пловдив“ на Димчо Дебелянов, творецът вижда мъката на множеството – от малките Гаврошовци и цветарката до уличната жена и стария музикант. Чрез стиховете на Смирненски в българската поезия влиза гнетящият образ на „жълтата гостенка“, този „жълт социален бич на бедните“ (проф. Здравко Чолаков), появяват се силуетите на „бледоликите“ братя и сестри на поета, които жестокият свят убива, без да им позволи младост и надежди. Пръв Смирненски въвежда в поезията ни пейзажа и страданието на крайните софийски квартали. Той дава израз на своето най-човешко съчувствие и мъка при вида на невинните жертви на социалното неравенство, намира траен поетичен символ на суровата картина на реалността:

*Братя мои, бедни мои братя –
пленници на орис вечна, зла –
ледно тегне и души мъглата –
на живота сивата мъгла...*

Не конкретни образи, а обобщаващи и внушителни силуети изплуват пред нас в цикъла „Зимни вечери“, според проф. Здравко Чолаков – специфична поема от лирико-фрагментарен тип. Но без да стигаме до педантична жанрова придирчивост – пред нас е върхово постижение на българската социална поезия. Както и при други уникални постижения на този автор и тук откриваме средоточие на най-характерните му черти, и в идейно, и в пластично изобразително отношение. В идеен план „Зимни вечери“ е най-полифиничната творба на Смирненски. Тук наистина има многогласие, портретна галерия на онази беднота, чиято социална трагедия най-добре е могъл да усети неговият съквартилец. Затова известното четиристишие:

*Вървя край смълчаните хижи
в море непрогледна мъгла
и вечната бедност и грижа
ме гледат през мътни стъкла.
е с ефекта на документална изповедност.*

Трудно можем да открием друга творба в социалната ни поезия, в която така оригинално да се открояват и в конкретен и в символно обобщен план лицата на недоимъка, на душевната убогост, причинена от съзнанието за безизходица. Има блестящи етюди на социалния критицизъм в българската поезия: „Планинци“ и „Елате ни вижте“ на Вазов; „Арменци“ и „Градушка“ на Яворов, „Селска хроника“ на Вапцаров. Тези заглавия сами по себе си са явление в литературата ни, но само в „Зимни вечери“ присъства с наистина уникално пластично решение тази многопластовост на социалното внушение, в резултат, на което имаме усещането за характерологията на бедността в нейните тъжни преображения.

*Работникът пролетарий:
Завърнал се вкъщи – безхлебен,
пиян пак, – бащата ругай:
и своя живот непотребен,
и своята мъка без край.*

Несретникът – социален аутсайдер:

*Той е – слепия старик се връща,
с него натоварено дете,
потопени в хаоса намръщен,
бавно, бавно се разтапят те.*

И отново за най-невинните жертви на социалната нищета:

*А спрели за миг до фенера,
чувалчета снели от гръб,
стоят две деца и треперят
и дреме в очите им скръб.*

Тази панорама на социалната трагедия с тъй осезаемо присъстващите в нея конкретни образи акценти е единствена в жанра на социалната поезия в българската лирика. Естетическият ефект на осмислянето и дължи уникалността си на избирателния подход на Смирненски към пластичния репертоар на символизма и особено на вкуса му към контрастно редуване на пейзажни изображения и реалии от бита. Тук ефектът от „рамката“ пак си казва думата. Началната строфа въвежда атмосферата на потиснатост и безизходица:

*Като черна гробница и тая вечер
пуст и мрачен е градът;
тъпо стъпките отекват надалече
и в тъмата се топят.*

Голямото откритие в този рамкиращ тип композиция е поантата – картината, която извежда ефекта от контраста до най-висока степен на идейно-

естетическо обръщение:

*А бликат снежинки сребристи,
прелитат, блестят кат кристал,
поронват се бели и чисти
и в локвите стават на кал.*

В цикъла „Децата на града“ поезията на Смирненски има своя връх. Героите са изобразени с голямо проникновение и в същото време с огромна симпатия и обич. Покъртителна е ориста на младата тютюноработничка от „Жълтата гостенка“, на юношата от стихотворението „Вечер“. Чудесно поетическо майсторство срещаме при изграждане образа на малката свенлива цветарка („Цветарка“) и на принудената от мизерията невинна девойка да стане проститутка („Уличната жена“). С искрена болка и голямо съчувствие Смирненски се отнася към съдбата им.

Едно от неговите върхови постижения със социална тематика е стихотворението „Братчетата на Гаврош“. Бедните Гаврошчета са описани с топлота и със същата лаконичност като цветарката. Пред очите ни оживяват нещастните деца, незаслужено отхвърлени от живота, непознали радостите на детството. Обръщението към бездушния град е сурова авторова присъда над жестокото общество. С потресаваща сила Смирненски успява да клейми града:

*Ти целия скован от злоба си,
о, шумен и разблуден град,
и твоите електрични глобуси
всуе тъй празнично блестят.*

Яркия контраст между дрипавите гаврошчета и бляскавите витрини подчертава по най-убедителен начин силата на обществените противоречия в обществото, в което богатството е изградено върху невероятната бедност на мнозинството от хората.

Върху непосредствени впечатления е изграден и образът на малката свенлива цветарка. Смирненски с голяма болка говори пред своя близка за две момичета, които продавали цветя по ресторантите и кръчмите на улица Пиротска, тревожи се, че са изложени на апетитите на пианите мъже. Той дълбоко се възмущава за съдбата на тези невинни жертви на големия град, боли го за тях като за родни сестри. И в неговото въображение се заражда нежният образ на цветарката, над която дебне убийственият жребий на улична жена. Надареният творец е съумял чрез очарователния образ на девойката да внуши гняв и протест срещу заобикалящото я общество. Външният образ на момичето е само загатнат, но ясно се очертават неговата изящна красота и грация:

С поглед смутен и влажен на прокудена русалка

*между масите пристъпя и предлага тихо тя:
златожълти хризантеми в кошничка кокетно*

малка

и усмивката смирена по рубинени уста.

В този смутен и влажен поглед, в смирената усмивка, в плахия вървеж между масите се оглежда душевната чистота на девойката.

Безнадеждната болка на есенния пейзаж, озвеченият, дебнещ каменен град са знамение за трагичната участ, която я очаква.

Наред със своите космически измерения, пространство и време съществуват в поезията на Смирненски и в своите конкретни обществени измерения, съществуват като пространство и време на конкретния революционен метеж.

Има едно стихотворение на Смирненски, което в годините на борбата се превръща в песен – „Ний“. Това стихотворение показва пътя, изминат в нашата поезия от гордия, самотен и трагичен протест до съзнанието за „ний“, от самотната бунтуваща се личност до онова „ний“ където човекът маса е не само в конфликт с живота, но и в „единство със света, със земята“, където и народът не е „той“, а „ние“, единство от субект и обект, от поет и действителност, поет и маса.

Както всички образи в поезията на Смирненски, така и образът на „ние“ е драматично, сложна, а не едноцветна, еднолинейна представа. Носител на историческата драма, на историческите контрасти, понятието „народ“ е отново в процес, в „ставане“, разкриването чрез контрасти, които раждат драматичното единство на образа:

*Ний всички сме деца на майката земя,
но чужда е за нас кърмящата и гръд...*

Магията на превъплъщаването, на внезапната трансформация, творческо-преобразователния поглед на Смирненски с най-голяма пълнота и сила се усеща в стиховете за улицата, града и тълпата. В двете тематично близки стихотворения „Улицата“ и „Това е улицата“ основен момент е преображението, художествената трансформация, резкия скок, при който се извършва „ставането“, преминаването от едно качество в друго.

Стихотворението „Да бъде ден!“ предлага основния лайтмотив в поезията на Смирненски. „Да бъде ден!“ – това не е само революционен призив, а категорически императив, волево-емоционално отношение към света, действена позиция спрямо живота. В светлината на този категоричен императив е даден и образът на тълпите. Един романтичен образ има своето реално историческо основание в извършващото се, фактическо, реално съществуващо, реално и присъстващо движение на революционните народни маси.

*В тълпите смълчана е буря незнайна
стопено е слънцето в тях.*

.....
*в тълпите е скрита душата велика –
душата на новия свят.*

В духа на съвременната световна литература стихотворението „Юноша“ е едно питане към живота, един въпрос към себе си, човека и времето, въпрос, който със своята драматична величавост издига човешкото съзнание до крайния предел, до водораздела на смисъла и безсмислието, на категоричното осъзнаване и нищото; въпрос, който със своята съдбовност и категоричност определя стойността и мащабността на самия отговор.

Първата и последната строфа определят структурата на творбата:

*Аз не зная защо съм на този свят роден,
не попитах защо ще умра,
тук дойдох заплепен и от сивия ден,
и от цветната майска зора.*

.....
*И тогава – залюбен в тълпите, пленен
от лъчите на нова зора –
без да питам защо съм на този свят роден,
аз ще знам за какво да умра.*

По строеж и основна идея стихотворението е близо до „Писмо“ на Вапцаров. В контрапунктния строеж на творбата (вяра–безверие – качествено нова синтеза на вярата) лежи изнасянето на социалния конфликт, до мащаба на въпроси, генерални за човешката личност. Решавайки конкретния проблем за вътрешните аспекти на човешкото съзнание, за „мъдростта“ на поколението, Смирненски решава въпроса за духовната пълноценност на личността.

„Юноша“ е философската изповед на човека от

тая епоха. В него е отразен един нов тип движение, не по-малко сложен, не по-малко противоречив, отколкото пътуването към слънцето, към утрешния ден и към „бленувани земи“, не по-малко драматичен, защото в него участва цялостната личност, изправена пред проблема за своето място в живота, за пълната си човешка реализация. В това пътуване към себе си и към света, пътуване към самопознанието и към максималното осмисляне на личността пред битието, героят на Смирненски е отново между полюсни точки – между вяра и безверие, между наивна вяра и горчиво познание, между начален романтичен полет и крайната точка на своето духовно пътуване. От първата строфа до последната е извървян дълъг път. През тоя път се е извършила трансформацията на вярата, на съзнанието на личността.

Поезията на Смирненски е връхното начало на процес, който ще се развива и конкретизира исторически в развитието на пролетарската поезия през 30-те и 40-те години – процесът на навлизане на бъдещето в настоящето. Преди да добие своите конкретни, предметно-битови, реалистични форми, отношението човек–бъдеще вече е променило своите абстрактно-идейни очертания, станало е жив процес на настоящето, качество на човешката душевност.

Новаторската същност на поезията на Смирненски дължи много на тъй оригинално открития от поета контакт с естетиката на символизма. Той си „позволява“ един естетически експеримент, който се оказва от първостепенна важност не само за самобитността на неговата поезия, но вдига бариерата пред естетическото новаторство изобщо в поезията ни от двадесетте години. И затова нашата критика трябва да говори за това уникално явление със съзнанието за нещо най-значимо в разволя на българската пролетарска поезия.

Силвия Минева

Трагизъм и оптимизъм в „Септември“ на Гео Милев

(Интерпретативно съчинение)

В началото на следвоенния период поетическото развитие е твърде многопосочно, разслоено – нещо, което се обуславя както от различните наследствени традиции, така и от едновременното присъствие в поезията на няколко творчески поколе-

ния. Редом с Иван Вазов е цяла група от млади поети, които имат съвсем нови възгледи за литературата. Вазов има и свои продължители, но те са твърде бледи сенки и неговата традиция в поезията ще може да продължи само трансформира-

на. Другото поетическо наследство – символизъмът – в този период има твърде странна съдба. Наистина той все още е с ярки представители в лицето на Николай Лилиев и Теодор Траянов. Но общата тенденция на литературното развитие е на осмисляне на различните идейни принципи. Дори онези авангардистични течения, които влияят по това време и имат индивидуалистичен привкус, са поетически антители на символизма, експресионизма, футурализма и твърде скоро се вливат в едно социално-обществено, ангажирано, дори революционно изкуство. Най-ярък пример на тази поетическа еволюция е Гео Милев. Той е най-значимата след Пенчо

Гео Милев

Славейков творческа личност в българската литература, чието място се измерва не само с художественото му слово, но и с критическата му програма, и с цялостното му културно присъствие в нашия живот. В лицето на Гео Милев модерните течения в изкуството се превръщат в авангардизъм. Българската литературна мисъл обикновено оценява негативно или по-точно подценява този авангардизъм. Но той е исторически обусловен и културно необходим. Динамиката на времето налага и бърза смяна на естетическите ценности и сам поетът определя „модерната“ книга на Николай Лилиев „Лунни петна“ като формална поезия и „безсмислен анахронизъм“. Според Гео Милев тази поезия нищо не казва и затова не тревожи, а *„вик е нужен на днешната българска лирика, за да се събуди тя от мъртвешкия сън, в който я приспиват младите поети от няколко години насам. Вик! Тревога!“*

И този вик идва – септември 1923 г. Дни и събития, които вече десетилетия предизвикват противоречиви оценки. Дни, в които земята и водите на майка България поглъщат много безследно изчезнали, а кръвта на убитите, сълзите на сираците се връзват в съзнанието на нацията ни. Ето защо въстанието предизвиква съпричастието и протеста на всички хуманни личности. Съвсем естествено то става източник на вдъхновение за творците и намира художествено превъплъщение в произведенията им. Историческото събитие се превръща в художествен факт, в свързващо звено за яркия талант на цяла група поети, обединени в българската литературна история като формация на Септемврийски поети. Те извикват на своята кървава

„Сватба“ земя и небе, живи и мъртви, раздвижват гробовете на убитите, за да зоват към правда, справедливост, хуманност. Преки свидетели на насилието – те не могат да разсъждават „в безстрастни пози“ – поезията им нахлува като вик, който отрича старото в името на настоящето и на това, което идва (Гео Милев, Никола Фурнаджиев, Ангел Каралийчев, Антон Страшимиров, Асен Разцветников) изпълняват мисията на посланици на епохата – и пред живота, и пред изкуството. Със своята самобитност, която изразява неличностни вълнения, с новата модерна поезия в изкуството – експресионизма те успяват да извоюват свое място в литературата и в обществото. От друга страна появата на експресионизма в лириката ни я обогатява с образност, субективизъм и формализъм. Първо място се определя на отделната дума, ритъма, звука, подчинени на ирационалното художествено виждане. Стихотворната форма е усложнена, липсва сюжет, преобладават силните и конкретни детайли, стилът е абстрактен, граматическият строеж на езика е нарушен. Това модернистично течение е основа на изображение в поемата „Септември“. Грандиозното значение на въстанието, присъствието на силната и самобитна авторова индивидуалност определят жанровите и художествени особености на тази лирична творба. Главната цел на Гео Милев е чрез нея да внуши мисли и чувства, породени от Септемврийското въстание. Ето защо той не рисува разгърнатата историческа картина на реалността, не се стреми към пълнота и външна достоверност на подробностите. Поемата няма и художествен сюжет в познатия смисъл на понятието.

„Преодоляването на сюжета“, за което започва да се говори много след белетристичните творби на Марсел Пруст, всъщност отдавна е постигнато от Гео Милев в това най-поетично претворяване на историята. В поемата „Септември“ не могат да се открият изобразени характери с техните взаимоотношения, а са разкрити взаимните противоречия на историческата сила. Народът е главно действащо лице, но не като сюжетен образ, а като безименна маса, която движи хода на действителността и стои в центъра на събитието. Жизнената правда присъства, служи като основа на парадоксалния на пръв поглед, художествен свят, сътворен от две различни гледни точки, от два свършено противоположни плана на изображение. Единият се насочва към неговата конкретност и достоверност,

„Преодоляването на сюжета“, за което започва да се говори много след белетристичните творби на Марсел Пруст, всъщност отдавна е постигнато от Гео Милев в това най-поетично претворяване на историята. В поемата „Септември“ не могат да се открият изобразени характери с техните взаимоотношения, а са разкрити взаимните противоречия на историческата сила. Народът е главно действащо лице, но не като сюжетен образ, а като безименна маса, която движи хода на действителността и стои в центъра на събитието. Жизнената правда присъства, служи като основа на парадоксалния на пръв поглед, художествен свят, сътворен от две различни гледни точки, от два свършено противоположни плана на изображение. Единият се насочва към неговата конкретност и достоверност,

яснота и репортажност, а другият, философски обобщен, се откроява от него по посока на един митологизиран, универсален, неограничен във времето и пространството образ.

Поемата „Септември“ се противопоставя на всички догми, поддържащи реалността. И това е изразено не само в идейния замисъл на творбата. За Гео Милев Септемврийското въстание и неговото претворяване е вече бунт, ерес дръзнала „да храсне право в сърцето на гигантския столетния дъб“. Поемата се състои от дванадесет части, обединени в три главни теми, които образуват трите и основни части. В първата част поетът пресъздава героичния подем и всенародния характер на въстанието; втората рисува картини на терора, а третата е носител на оптимизма, на философското приемане на въстанието и надеждата за справедливост и хармония в обществото. Така в хода на творбата се сливат възторгът с изобличителния патос, величието на подвига и саможертвата – с трагизма, протестът – с историческия оптимизъм.

„Септември“ съчетава в себе си реалност и въображение, документална достоверност и визионерски размах, фактографска предметност и живописна метафоричност, разточителност на описанията и лаконизъм на внезапно „намесващото се“ художествено обобщение. В нея грубият натуралистичен детайл („уродливи, сакати, космати“) съжителства с изящна поетичност („Слънчогледите погледнаха слънцето“). С кинематографичен ритъм и експресивност се редуват различни ракурси при създаване на видимия свят – от общи панорамни планове като:

*Планината гърми...
Там горе
далечни и близки хълми...*

до покъртителни, кошмарни в своята детайлна визуалност образи, които безмилостно ни натрапва сякаш камерата на документалиста:

*В изпотъпкани ниви
трънливи
между бодил и високи тревы
се валят червени глави
с накълцано обезобразено лице.*

Определена идейно-художествена позиция в поемата има и диалектиката между множествено и единично. Въстаниците са пресъздадени като безличен, събирателен образ (хиляди–маса–народ) и същевременно са показани чрез една индивидуална човешка личност (епически смелия поп Андрей с легендарния топ). Като възпроизвежда с почти репортажна точност екзекуцията на реално съществувалия поп Андрей Игнатов от село Медковец, Гео Милев достига кулминацията на героизма и са-

можертвата в своята поема и подготвя нейния епилог – насочен към бъдещето. С поглед, впит „далеко сякаш в грядущето“, поп Андрей се провиква:

*– Страхливо вий поглед отпущате
пред близката смърт на човека,
палачи!
Що значи
смъртта на един?
Амин!*

(Срв. в предсмъртното стихотворение на Вапцаров: „Какво тук значи някаква си личност!“)

По този начин поетът постига естетически ефект най-малко в три направления. Първо създава още един ярък паралел между достоверност и художественост, което е характерна особеност на цялата поема. Второ, внушава по най-фрапиращ начин идеята за трагизма и величието на историческия начинател, защото индивидуалният подвиг винаги въздейства по-силно върху нашето съзнание (Ремарк казва, че смъртта на един човек е трагедия, а смъртта на един милион е статистика). Трето, утвърждава в последна сметка колективното начало, защото кара именно поп Андрей – единствения индивидуален персонаж в поемата! – да се самоотрече от своя личен подвиг в името на масовата, всенародна борба за социална справедливост.

Диалектичното съжителство на контрасти, единството на противоположности представляват стихията, духът, живеецът на поемата „Септември“. Те образуват нейната костна и мускулна система, идейно-композиционния скелет и художествената и плът. Усещаме го още от първия стих, от самото епично начало на творбата: „Нощта ражда из мъртва утроба...“ Тук Гео Милев е обозначил преди всичко прехода от мрака на робството към зората на робите, огряна от кървавия отблясък на историята с нейния „пурпурен гняв величав“. Точно така започва и библейската Книга на битието, с която полемизира авторът на поемата. Самата поема напомня за някаква нова, съвременна книга на Битието, започваща с „Глава първа: Септември“. За Гео Милев революцията е начало, ден първи на човечеството, сътворение на новия свят. Към това бъдещо човечество се обръща поетът в друго свое произведение – „Бъди готов“.

Лирическият повествовател в поемата „Септември“ се стреми да улови действителността в нейната стихийна диалектика, в пъстрата и съвкупност от противоречиви характеристики. Това противоречие се проявява най-ясно при пресъздаване образа на въстаналия народ и се отличава с остра конфликтна напънатост. То отразява едновременно и сблъсъка на идеите, и полярното противопоставяне на поетичните „предмети“. Гео Милев рисува както събирателния портрет на въстаниците, така и общата картина на класовото разслоение в

българското общество:

*не гении
таланти
протестанти*

.....
*А селяци
работници
груби простаци...*

Въстаналият народ е настръхнал, апокалиптична тълпа, връхлитаща „като отприщено стадо от слепи животни“, а не маршируваща в крак колона от някакво тържествено шествие. В този човешки порой няма нищо хармонично, нищо церемониално. Той е ръководен не от строгата, официална „геометрия“ на военно-държавните паради, а от неписаните закони на свободата, на плебейския хаос и революционната ярост. И затова народът е „с чук в ръката“, „сърп сред полята“, „просмукан от влага и студ“ –

*без рози
и песни
без музика и барабани...*

За да внуши многообразната, стихийна, противоречива същност на народа, Гео Милев си служи с различни методи на художествено изображение. Първоначално Гео Милев рисува реалистично участниците в бунта: „на гърба с парцаливи торби, в ръцете – не с бляскави шпаги, а с прости тояги, шопи със сопи“. Впоследствие той засилва ефекта на изображението посредством осезаеми натуралистични нотки:

*груби простаци
безимотни
неграмотни
профани
хулигани
– скот като скот...*

В следващия миг обаче поетът се извисява и над реалистичната правдивост, и над натуралистичните хиперболи, за да отпрати изображението в областта на символа и алегорията, за да завърши и да „запечати“ с помощта на възвишени художествени средства образа, чието изграждане е започнал от низините, от самото дъно на битието:

*хиляди диви сърца
– и огън във всяко сърце,
хиляди черни ръце
– в червения кръг на простора
издигнати с устрем нагоре
червени
знамена...*

Това напрежение не може да не скъса най-сетне бента на търпението и да не взриви съществувалия „Status quo“. И на поета не му остава нищо друго, освен да изобрази този щурм на робите, които през септември 1923 година

*полетяха напред
без ред
неудържими
страхотни
велики
НАРОД!*

Така, преди да напише името на народа с главни букви и преди да създаде това грандиозно обобщение на революцията, Гео Милев дълго е трупал образ след образ, стих след стих, епитет след епитет.

„Народ“ и „човек“ – това са всъщност двете имена на главното действащо лице в тази оптимистична трагедия, двете взаимосвързани и взаимодопълващи се понятия, върху които се крепи образът на света в поемата „Септември“.

Творби като „Хаджи Димитър“ на Ботев и „Септември“ на Гео Милев още от юношеска възраст създават у нас самото понятие за история, за историческо събитие, за историческо битие на човека. И никак не е чудно, че диалектическият поетично-философски модел на света в поемата „Септември“ е типично изграден като Всемир, като космически континуум, като универсален образ на битието. Вместо традиционното единство на времето при класическата поема Гео Милев борави с цялата съвкупност от темпорални плоскости. Той ги редува, смесва и противопоставя в хода на изложението – не само в различните части, но и вътре в рамката на всяка част. Миналото глаголно време му служи, за да изрази летописно-повествователния аспект на произведението:

*Народа въстана
– с чук
в ръката,
обсипан със сажди, искри и сгурия,
– със сърп сред полята...*

А понякога чрез миналото време поетът засилва ефекта на внушението, като се представя за очевидец на събитието – достоверен свидетел на сцени, потресаващи със своята детайлна предметност. Такъв е, например, епизодът с обесването на поп Андрей:

*До телеграфния стълб бе изправен.
До него палача.
Капитана.
Въжето
бе готово*

*Балкана
тъмнееше мрачен...*

Чрез използване на сегашното глаголно време Гео Милев описва перипетиите на въстанието, излага сухо фактите, а не ги акцентува, нито изразява емоционално отношение спрямо тях.

*По всички пътеки
ето спускат се рота след рота
– пехота
кавалерия.
Бият атака
барабаните.*

Когато рисува образа на въстаналите работници и селяни, Гео Милев описва тяхното стремително настъпление върху всяко кътче от земната повърхност:

*... през глухи усои
.....
вода
мътни вади
.....
нивя
лозя...*

Когато обаче изобразява погрома на въстанието с неописуемите му жертви и безчислени човешки страдания, Гео Милев изведнъж се насочва към вертикалата на световното пространство. Зверските изстъпления, кървавите вакханалии са надхвърлили земните мащаби, надминали са границите на човешкото и неизбежно се устремяват към небето, за да нарушат покоя на неговите стопани и да разтърсят самия „връх“ на вселенската йерархия:

*Пламнали клади
лизнаха със светотатствен език
светото подножие
на божия
престол...*

Класовият бунт е жестоко подавен, но тепърва започва индивидуалният бунт на богобореца. Там, където свършва реалната действителност, започва неистовият протест на гражданско-философското „аз“, неговият неудържим копнеж за друга, по-справедлива, по-съвършена действителност.

И Гео Милев се заканва да обърне наопаки самата хилядолетна йерархия на религиозните ценности. Този път той говори от името на цялото човечество, той е убеден, че човекът на бъдещето – като някакъв нов Прометей – ще снесе най-сетне

*... блажения рай
долу*

*върху печалния
в кърви обяния
земен шар*

(По-късно Вапцаров казва: „Ще снемем ние слънцето при нас.“)

Сюжетното действие на поемата (т.е. историческият ход на въстанието) се развива две посоки: устрем и падение, успех и поражение, или „подем“ и „погром“, както се изразява самият автор на „Септември“. А след погрома и смъртта идва упованието, което единствено бъдещето е в състояние да ни предложи. Идва безсмъртната вяра на Гео Милев, че „утре ще бъде живота по-хубав, живота по-мъдър“ (ако ми бъде позволено да си послужа с тези стихове на Вапцаров, защото не виждам по-подходящо продължение на Гео-Милевия идеал).

Не по-малко изразително, макар и по-лаконично е пресъздаден сблъсъкът между крехката, наивна мечта и грубата, жестока действителност – с една дума, контрастът между „Слънчогледите погледнаха небето!“ и „Слънчогледите паднаха в прах“. В тази метафора – може би най-оригиналната и най-изящната в цялата поема – има нещо удивително, защото тя по най-земен начин олицетворява копнежа на човека към небето, към всемира, към светлината.

Противоречието между Земята и Небето в поемата „Септември“ има още един, много съществен аспект. Става дума за вярата на човека в бога, за отричането на човека от бога и за богоборчеството. Първоначално въстаналият народ се надява, че неговите „хиляди воли“ са воля на самия бог, и предано му отправя молитва: „О, боже, подкрепяй свещеното дело на грубите черни ръце.“ Отговорът на тази велика дързост обаче е гръм и гибел за бунтовниците с техните издигнати „в отчаяние към небето... голи ръце“. И тогава даже бившият божи служител, поп Андрей, носещ „на гърдите Христовия кръст“, умира, „без да погледне небето“, но по думите на Гео Милев увисва на бесилото: „велик, сублимен, непостижим“. Ако единадесетата част от поемата е кульминация на народната трагедия, потресаващо обобщение на безбожното кръвопролитие, то последната, дванадесетата част е връх на богоборческия патос. Обединил в себе си писъците на умиращите, последните думи на поп Андрей, пророческите слова на поети и философи и гневния вик на собствената си съвест, лирическият по-вестовател заклея убиеца Ахил („Бич божий изпратен от бога“) и мечтае за един свят „Без бог! без господар!“ От името на цялото човечество той заявява, че „по небесните мостове високи без край“ ще смъкне най-сетне царството божие долу, върху измъчената и окървавена планета. В българската литература едва ли са звучали по-богоборчески стихове от тези:

Ето виж
с един скок
ние скачаме право в небето:
ДОЛУ БОГ!

Във финала на поемата се разкрива най-грандиозният и най-безкомпромисният от множеството полемични аспекти на творбата. И затова „Септември“ с пълно право може да бъде наречена спор на човека с бога. Спор, в който пламенният хуманист Гео Милев е готов да се опълчи срещу хилядолетни ценности, за да отстои социалната съдба и историческите перспективи на човека, неговото царство тук, на Земята.

Отделните части и цялото в „Септември“ се изграждат върху контрапункта: от една страна, чувате звучността на възторга, на удивлението и на

деждата, от друга – смразява ни кошмарът на поражението. И накрая – новият вариант на надеждата – пророчеството: „Септември ще бъде май.“

С всички свои творби (и поетическите, и статиите) Гео Милев се подготвя за написването на „Септември“. Като краен текст тази поема събира образи и мотиви, които се повтарят в творбите преди нея. С цялото си творчество Гео Милев според естетиката на експресионизма се стреми да създаде образа на своята Душа, да изрази „вечния копнеж... който ражда живот“. В този смисъл „Септември“ е поемата на неговия живот. Парадоксално или логично, но по сюжета на социалната и политическа действителност тя се превръща за него и в поема на смъртта.

Веселка Венкова

Око Виж МИКЕЛАНДЖЕЛО

МИКЕЛАНДЖЕЛО

ИК „ХЕРМЕС“ ПРЕДСТАВЯ

Микеланджело Буонароти (1475–1564 г.) е един от гениите на Възраждането, което изживява Западна Европа през XV–XVI век. Микеланджело е скулптор, живописец, архитект и поет. Изкуството му е свързано с пресъздаването на човека като източник на физическа мощ, духовна сила и красота. До голяма степен творческият му път е свързан с Вечния град. В Рим Микеланджело сътворява някои от най-големите образци на ренесансовата

живопис и скулптура.

Серията представя едни от най-великите европейски художници, оставили неизлечима следа в световното изкуство. Във всяка от енциклопедиите се проследява жизненият и творчески път на отделен художник и се съизмерва творчеството му с това на други прославени художници от неговото време. Изчерпателната информация, великолепните цветни репродукции на най-значимите творби, подробните хронологични таблици и множеството любопитни факти правят изданията от поредицата незаменима придобивка за всяка библиотека.

ОЧАКВАЙТЕ НОВИТЕ ЗАГЛАВИЯ НА ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА
ХЕРМЕС ДО 15 СЕПТЕМВРИ!

ПРОГРАМАТА

безплатен културен зайд

Променливо „Я“

Пише се Я Изговаря се Я	Правило	Пише се Е Изговаря се Е
<p>голяма, голямо вятър, дясно</p> <p>голям, сняг</p> <p>четях четяхме четяхте търпях търпяхме търпяхте</p> <p>живял, търпял, търпян</p>	<p>1. Променливо Я се пише и изговаря като Я, когато е:</p> <p>а) под ударение пред сричка, в която гласната е а, о, ъ или у (твърда сричка);</p> <p>б) под ударение в сричка в края на думата;</p> <p>в) в окончанията на минало свършено и минало несвършено време на глаголите от 1. и 2. спрежение и под ударение, независимо че в 1. л. и 2. л. мн.ч. се намира пред сричка с гласна е (мека сричка);</p> <p>г) в съответните причастия на глаголите от 1. и 2. спрежение, когато я е под ударение и не е пред мека сричка (сричка с и или е).</p>	<p>живели търпели търпени</p>
<p>бял + сняг — желязо + бетон — сняг + рина</p>	<p>2. Променливо Я се пише и изговаря като Е, когато е:</p> <p>а) пред сричка, в която гласната е и или е, независимо от мястото на ударението;</p> <p>б) след сричката, в която се намира променливо я, следват съгласните ж, ч, ш или съчетанието шт (означено с буквата щ);</p> <p>в) в подчинената основа на сложни думи, когато върху променливото я не пада ударението;</p> <p>г) в думи, които са стари заемки от руски или черковнославянски език и в някои нови думи се пише и изговаря е, независимо от основното правило.</p>	<p>големи големина десен</p> <p>снежна, <i>но</i> сняг грешен, <i>но</i> грях пречка, <i>но</i> пряк</p> <p>белоснежен железобетон снегорин</p> <p>водомер, <i>но</i> мярка делка, <i>но</i> дял зрелостен, <i>но</i> зрял благоверна, <i>но</i> вяра</p>

ТЕСТ

1. В кой от роговете има грешно изписана дума?

- а) пряка – пречка;
- б) грях – грешка;
- в) припрян – припряни;
- г) орляк – орляци;
- д) прясна – пресни.

2. Къде има грешно изписана глаголна форма?

- а) смятам – пресметам;

- б) търпя – изтърпявам;
- в) святкам – светна;
- г) тегля – изтеглям;
- д) спрягам – спрегна.

3. Къде има грешно изписана дума?

- а) вяра – достоверна;
- б) пясък – пясъчна;
- в) дядо – дядовци;
- г) плява – плевня;
- д) блясък – блесна.

ОТВОРИ: 1.-в; 2.-в; 3.-д

Андреана Матеева, Радка Кърлова

Отговори на упражненията

СТРАНИЦА 3

Задача 1.

1. диригентът; 3. лековерността; 5. избелял; 7. невъзмутим; 8. повсеместно; 13. тичешката; 18. дълбок; 19. промоцирам; 20. попфолк; 25. утешавам; 33. от време на време; 36. масовка; 39. текст разсъждение; 42. млечнобели; 43. вестникарски; 44. пресъпността; 45. чернобял; 47. иззулен; 48. писател реалист; 54. рогозка; 56. логос; 57. зубар

Задача 2.

Някои религиозни общности се градят на базата на отрицанието на личността и нейната собствена воля и желания в името на общото смирение и праведно служене на Бога. Средновековните манастирски общности имат такъв характер. В духа на аскетизма монасите не само дисциплинират и ограничават телесните си потребности и удоволствия чрез постиите, липсата на сексуален живот, молитвените бдения и дори краткото време за отдих, но и преживяват като върховно благо послушанието на правилата на общността заради извисяването на душите. Като членове на тази манастирска общност духовните служители са равни и еднакво поставени. Така например в християнския устав на св. Бенедикт пише: „Не трябва да се прави разлика между хората в манастира. Не трябва да бъде възнесен благородният по рождение за сметка на този, който преди идването тук е бил роб.“ Влизайки в манастира, новите монаси се освобождават от частната собственост. Първата монашеска клетва е свързана с обричането на лична бедност и равенство. Вещите от първа необходимост и препитанието стават обща грижа за всички. А тъмният и непредизвикателен цвят на религиозните одежди, уравновесеното и спокойно поведение, преведената и незабележима походка, пълната тишина и липсата на всякакви външни индивидуални отличия са форми на монашеското уеднаквяване. Божиите служители се уравниват дори по това, че предишните им имена се отхвърлят, защото в манастирското пространство всички са братя и към всички се обръщат еднакво почитателно.

В манастира новопостъпил е вече служител на Бога, а това означава преди всичко да служи на общността. Така равенството пред Бога се изразява в социалната сплотеност на манастирската общност.

Задача 3.

Момчета или момичета, ние всички получаваме нашата програма за живот по един и същи начин. Тази програма е записана във всяка клетка с 50 000 знака – гените, които от своя страна са разпределени в 46 „пръчици“, наречени хромозо-

ми. Благодарение на електронния микроскоп учените са открили хромозомите, но все още познават само някои от гените. Те все пак се надяват, че до 2010 г. ще са изучили повечето от тях.

В едно семейство ние често си приличаме, защото сме получили половината от гените си от своя баща, а другата половина – от майка си. И въпреки това сме различни, защото никога не можем да получим абсолютно същата половина гени като нашите братя или сестри, освен ако не сме близнаци.

Нашите физически различия се дължат на това, че гените на всеки от нас са различни и се комбинират произволно. Сини или кафяви очи, руса или кестенява коса, прав или чип нос, тези белези, както и много други, са наследени от родителите, та дори от бабите и дядовците ни. Някои гени са причината за т.нар. „наследствени“ болести. Други пък се комбинират зле и това предизвиква недъзи.

Нашето развитие и формиране обаче е много по-сложен процес. Да говорим и пишем, да мислим, да спортуваме или да работим – всичко това научаваме след раждането си. Нашите родители и възпитатели имат важна и неизменна роля за адаптацията ни към света, в който живеем. Училището, съседите, приятелите – всички около нас допринасят за развитието ни и затова ние, хората, сме толкова еднакви, а същевременно – и така различни.

Задача 4.

Указание за изпълнение на задача № 4.

Приятели, съветваме ви, първо, на отделен лист да извадите ключовите думи от заглавието – **лудите, живи**, и да нахвърляте всички асоциации, които те пораждат у вас. С тяхна помощ изгответе план за съставяне на есето. Започнете с това, каква теза ще формулирате. В подточки или с тирета едно под друго запишете основните аргументи, които ще изложите по темата „Лудите, лудите, те да са живи!“ и ще трябва да подкрепите с примери в доказателствената част. Тъй като заглавието е в кавички, досещате се, че то е цитат. Откъде е взет цитатът? Спомнете си. Думите изрича един от Вазовите герои в романа „Под игото“. Кой е той? Ако не се досещате, хвърлете едно око в учебниците си по литература и препрочетете точния откъс от книгата, където е ситуирано емблематичното изказване. Какъв е смисълът, вложен в лудостта в творбата на Иван Вазов? Тълкувайте и широкия смисъл, общочовешкото разбиране за лудостта. След като направите това, тезата ви ще бъде завършена. Преминете към структурирането на доказателствената (аргументативната) част. Обмислете добре кое доказателство след кое ще следва, като се ръководите от тезата, която сте написали. Не забравяйте, че в аргументативната част, за да е убедителна и пълна, доказателствата в примери и анализ трябва да се следват логически, да изграждат връзка помежду си. Уводът и заключението създайте най-накрая. Внимавайте да не се разпилеете в увода и да не преповторите същото от него в заключението. *Успех!*

В броя четете

Успешен старт

Всичко тепърва предстои

Езикова култура

Тест по български език за кандидатстване във ВУЗ

Литература

Революцията в поезията на Христо Смирненски

(Интерпретативно съчинение)

Социалното страдание в поезията на Смирненски

(Интерпретативно съчинение)

Трагизъм и оптимизъм в „Септември“ на Гео Милев

(Интерпретативно съчинение)

Око

**Виж Микеланджело на
Издателска къща „Хермес“ – Пловдив**

Български език

Променливо „Я“

Ключ

Отговори на упражненията

Търсите продължение през ноември

